

ПОСІБНИК

З ОЧИЩЕННЯ ПУБЛІЧНОГО
ПРОСТОРУ УКРАЇНСЬКИХ
МІСТ ВІД РОСІЙСЬКИХ
І РАДЯНСЬКИХ ТОПОНІМІВ

Transparency International Ukraine – акредитований представник глобального руху Transparency International, який з 2012 року допомагає Україні ставати сильнішою. Організація комплексно підходить до розробки та впровадження змін задля зниження рівня корупції в окремих сферах. TI Ukraine започаткувала програму **«Transparent cities/Прозорі міста»** у 2017 році. Її мета – подолати корупцію на місцевому рівні та запровадити належні практики прозорості та підзвітності.

Програма щорічно з 2017 року формує Рейтинг прозорості 100 найбільших міст України. За п'ять років середній показник прозорості міст підвищився на 62,2 %. У межах програми також формувався Рейтинг підзвітності 50 українських міст, який показує фактичний стан підзвітності органів місцевої влади. Середній показник підзвітності міст за підсумками 2021 року становив 16,5 бала. За результатами рейтингування експерти програми надають рекомендації та консультують міські ради щодо впровадження найкращих практик прозорості та підзвітності місцевої влади. Дослідження прозорості та підзвітності доповнюють одне одного й демонструють комплексний рівень відкритості органів місцевого самоврядування.

У 2020 році створена онлайн-платформа «Transparent cities/Прозорі міста», головна ціль якої – сприяння ефективному діалогу між владою та громадою.

ti-ukraine.org
transparentcities.in.ua

Посібник з очищення публічного простору українських міст від російських і радянських топонімів

Авторка посібника: Вікторія Онищенко

Ідея та комунікаційний супровід: Марина Павленок

Юридична вичитка та консультування: Андрій Швадчак та Анна Куц

Літературна редакторка: Мар'яна Добоні

Дизайн: Ярослав Копаниця

© 2023 Transparent Cities Ukraine. All rights reserved

© 2023 Transparency International Ukraine. All rights reserved

Посібник створено в межах проєкту «Transparent Cities: електронна платформа взаємодії громадян та місцевої влади для забезпечення підзвітності та належного врядування», який реалізується за фінансової підтримки представництва Європейського Союзу в Україні. Його зміст є виключною відповідальністю ГО «Трансперенсі Інтернешнл Україна» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

Посібник з очищення публічного простору українських міст від російських і радянських топонімів

Понад сімдесят років радянська влада намагалася стерти будь-яку історичну, культурну та мовну різноманітність України. Тривалий час назви наших вулиць вшановували людей, жодним чином не пов'язаних з нашою державою.

Активно ситуація почалася змінюватися після 2014 року. Анексія Криму й окупація окремих районів Донецької та Луганської областей прискорили процес декомунізації. Повномасштабна війна росії, розпочата в лютому 2022 року, спровокувала стійку потребу позбутися будь-яких зв'язків з агресором. Простори українських міст і сіл охопили зміни.

У суспільстві існує стійкий запит на відмову від топонімів, що пов'язані з росією, її постатями та подіями. Згідно з [опитуванням](#) соціологічної групи «Рейтинг», 65% українців підтримують перейменування вулиць, а 71% – виступають за демонтаж пам'ятників, пов'язаних з росією.

Схожі дані [наводить](#) Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. Так, 59% опитаних підтримують перейменування топонімів, назви яких пов'язані з рф, срср чи російською імперією. Наразі прихильників перейменування більшість в усіх регіонах, окрім південної частини України. Водночас у 2020 році лише на заході України переважала підтримка такого процесу.

Інтенції до перейменування топонімів присутні й за кордоном. Для прикладу, [у Польщі](#) комісія зі стандартизації закордонних географічних найменувань рекомендувала називати російський Калінінград традиційним польським топонімом Крулевець.

Цей посібник створено для роз'яснення нормативно-правових актів, якими регулюється питання деколонізації назв, опису етапів для органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) під час цього процесу та аналізу його успішності в українських містах. Також ми надаємо рекомендації для впливу на очищення просторів від російських і радянських назв.

Розділ I. Законодавча база

Питання деколонізації – широке і комплексне, воно регулюється кількома законами: про відмову від радянської спадщини, російських та імперських топонімів, а також транслітерацію власних назв. Нижче детально описуємо, у чому саме полягають вимоги кожного закону і якими повноваженнями вони наділяють місцеву владу.

Декомунізація – це система заходів, покликана заборонити публічне використання та пропаганду елементів комуністичної ідеології в символічному та фізичному просторах України. Перші прояви цього процесу спостерігалися після здобуття незалежності, а також у період президентства Віктора Ющенка. Однак системності він набув у 2015 році після ухвалення Закону України «[Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного \(нацистського\) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки](#)». Закон зобов'язав ОМС **перейменувати** об'єкти топоніміки населених пунктів і географічні об'єкти, назви яких містять символіку комуністичного тоталітарного режиму. Ідеться, зокрема, про назви:

- районів у містах;
- скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топоніміки населених пунктів.

Одночасно щодо найменувань населених пунктів, районів та областей, назви яких містять символіку комуністичного тоталітарного режиму, ОМС мали провести громадські слухання та подати на розгляд Верховної Ради України відповідні пропозиції.

У найменуванні об'єктів топоніміки та географічних назвах **не можна використовувати:**

- імена або псевдоніми осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління срср, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік;
- імена осіб, що працювали в радянських органах державної безпеки;
- назви срср, УРСР (УСРР), інших союзних радянських республік і похідні від них;
- назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії (включаючи партійні з'їзди), річницями жовтневого перевороту 25 жовтня (7 листопада) 1917 року, встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті.

Також цей закон передбачає заборону присвоювати географічним об'єктам¹ перелічені вище назви.

Виняток становлять назви, пов'язані з опором і вигнанням нацистських окупантів з України або розвитком української науки та культури.

¹ Цілісні і відносно стабільні утворення природного або штучного походження, що характеризуються певним місцеположенням, зокрема області, райони, міста, селища, сквери, бульвари, вулиці, провулки, узвози, проїзди, проспекти, площі, майдани, набережні, мости, села, порти, пристані, природні парки, озера тощо: <https://zako.n.rada.gov.ua/laws/show/2604-15#Text>

За процес декомунізації відповідають муніципалітети. Саме після того, як вони ухвалюють відповідні рішення, цей процес може розпочатися офіційно.

У межах декомунізації протягом [2015–2016 років](#) перейменували понад 51 тисячу об'єктів топоніміки (вулиці, сквери, площі), 991 населений пункт, а також демонтували близько 2,5 тисяч пам'ятників. Саме тоді відбувся «ленінопад», місто Комсомольськ стало Горішніми Плавнями, а столична вулиця Артема – вулицею Січових Стрільців.

Водночас **дерусифікація** відносно новий процес, який розпочався у 2022 році, після широкомасштабного нападу росії, і набув законодавчого врегулювання навесні 2023 року завдяки ухваленню Закону України [«Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії»](#). Документ набуде чинності 27 липня 2023 року.

«У межах чинного законодавства місцеві органи влади мають повноваження на перейменування та демонтаж. Проте надалі розумна регламентація процесу є необхідною», – [запевняє](#) Антон Дробович, голова Українського інституту національної пам'яті.

Процеси дерусифікації передбачають відмову від присвоєння географічним об'єктам, юридичним особам та об'єктам права власності назв, що глорифікують (прославляють – прим. автора), увічнюють, пропагують або містять символіку російської імперської політики, а також держави-терориста (держави-агресора), її визначні, пам'ятні, історичні та культурні місця, населені пункти, дати, події.

Закон забороняє вшановувати, зокрема, таку символіку:

- зображення прапора, гербу, гімну, інших символів московського царства, російської імперії, російської республіки, російської держави, срср, рф, рсфрр, ррфср;
- ображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які обіймали керівні посади в органах влади і управління, політичних організаціях, партіях, збройних формуваннях московського царства, російської імперії, російської республіки, російської держави, срср, рф, рсфрр, ррфср, тощо і брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики, їхні гасла, цитати;
- зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які публічно – у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах – підтримували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії;
- зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені подіям, пов'язаним зі здійсненням російської імперської політики;
- назви російських міст та інших географічних, історичних та культурних об'єктів рф, що не пов'язані безпосередньо із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу².

Виняток – особи, пов'язані із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури.

² Повний перелік забороненої символіки див. у статті 2 Закону.

Якщо **об'єкти топоніміки стосуються наведених вище символів, вони мають бути перейменовані ОМС**. Ідеться, зокрема, про зміну назв:

- скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топонімії населених пунктів;
- районів у містах.

Як і у випадку з декомунізацією, **ОМС наділені правом і повноваженнями дерусифікувати топоніми**. Окрім того, у шестимісячний строк з дня набрання чинності законом вони повинні провести консультації з громадськістю та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо перейменування населених пунктів, районів, назви яких пов'язані з рф, срср, російською імперією, її діячами та подіями, що підпадають під заборону.

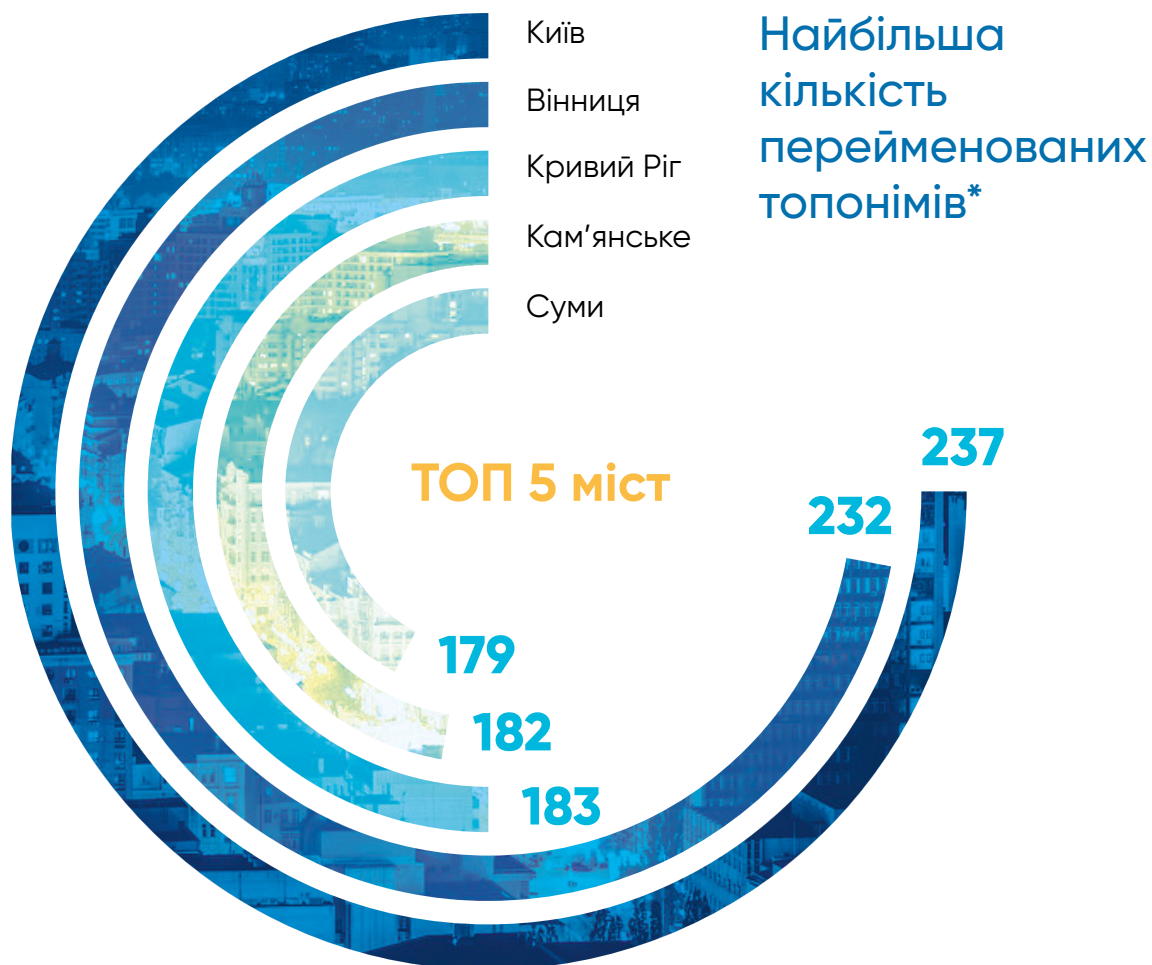
На зміну назв впливають також норми **транслітерації**, передбачені Законом України [«Про забезпечення функціонування української мови як державної»](#). Так, відповідно до ст. 41 цього Закону назви об'єктів топоніміки не перекладаються іншими мовами, а передаються в офіційних документах, медіа, картографічних, довідкових, енциклопедичних, навчальних та інших виданнях згідно зі звучанням державною мовою. Таким чином, у назвах топонімів неможливе використання слів російською мовою або їхніх коренів. Відповідно [такі назви, як](#) Первомайськ, Южноукраїнськ, Арбузинка, Сєверодонецьк, Надєждівка, Переводчикове, Луч, суперечать чинному законодавству і мають бути змінені.

Насамкінець важливо [розуміти](#), що деколонізація назв (*збірне визначення для процесів дерусифікації та декомунізації*) і відмова від російського й радянського в наших містах – це не про звуження та примітивізацію культурного простору, а навпаки – про наповнення середовища власними цінностями та історією.

Розділ II. Роль ОМС у процесах деколонізації

Протягом 2022 року в Україні перейменували 9859 топонімів і демонтували 145 пам'ятників, пов'язаних з пропагандою російської імперської політики. Показово, що чверть з перейменованих топонімів (2200) забезпечили 33 міста з 50, які ми досліджували³. У цих містах змінювали назви вулиць, провулків, скверів, площ, бульварів, парків, озер, районів у містах і навіть теплоходів.

Станом на кінець грудня 2022 року найбільше топонімів перейменували такі міста:

*Оновлені дані станом на 28 грудня 2022 року

Наразі процеси деколонізації топонімів тривають. Оновлена та деталізована інформація подана в розділі «Актуальні статистичні дані» цього посібника.

³ За основу аналізу ми взяли дані з відкритих джерел (офіційні сайти міських рад, фейсбук-сторінки, телеграм-канали ОМС, міського голови або його заступників, ЗМІ) про перейменування топонімів у 50 найпрозоріших містах України за підсумками [Рейтингу 2021 року](#).

Процес перейменування топонімів у контексті повноважень та обов'язків ОМС можна розділити на декілька етапів⁴:

- Ухвалення процедури перейменування
- Збір та опрацювання пропозицій
- Голосування за нові назви
- Зміна адресних табличок і дорожніх показників

Етапи перейменування топонімів

Ухвалення процедури перейменування

- затвердити документи щодо процедури перейменування
- визначити орган, відповідальний за впорядкування назв (топонімічна комісія)

Збір та опрацювання пропозицій нових назв

- Хто ініціює нові назви?
 - містяни, зокрема через петицію (строк збору підписів визначається індивідуально статутами тергромад), місцеву ініціативу, доручення депутату
 - експертне середовище (топонімічної комісії)
 - представники влади
 - представники громадськості, зокрема трудові колективи та об'єднання громадян
- Хто упорядковує пропозиції?
 - топонімічна комісія (або інший уповноважений орган)

Комунікація* з містянами щодо нових назв

- *Форма:* публічне громадське обговорення, електронні консультації, вивчення громадської думки
- *Інструменти:* Google-форми, мобільні додатки, онлайн-платформи (наприклад, E-DEM), чат-боти тощо

⁴ Адаптовано за <https://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/perejmenuvannja-vulyc.pdf>

2.3

Формування топонімічною комісією рекомендацій щодо нових назв

3

Ухвалення нових назв і їх комунікація містянам

- I. опрацювання пропозицій топонімічної комісії профільними органами міської ради
- II. винесення на голосування на сесії ради проекту рішення
- III. комунікація містянам ухвалених рішень та назв (створення окремих розділів на сайтах, брошури, інформаційні відео тощо)

4

Зміни адресних табличок і дорожніх покажчиків

Виконавчий орган із питань ЖКГ, служби з благоустрою виготовляють та/або замовляють нові адресні таблички та дорожні покажчики.

! Не потрібно змінювати:

- документи, що засвідчують право власності на нерухоме майно (окрім випадків, коли ви хочете продати, подарувати майно тощо)
- відмітку про реєстрацію місця проживання (її оновлять під час заміни паспорта чи фотокартки)

Юридичним особам та ФОП потрібно змінити відомості про місцезнаходження (граничні терміни відсутні)

*ЗУ "Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів", що набрав чинності 27.07.2023 року, визначає строк проведення консультацій не більше 30 календарних днів.

ЕТАП 1: ухвалення процедури перейменування

Перш ніж розпочати процес деколонізації, ми закликаємо місцеві ради **ухвалити документ, що передбачає порядок перейменування об'єктів топоніміки, а також визначити відповідальний за впорядкування топонімів орган** (топонімічні комісії). Почасти це один документ, у якому, зокрема, деталізовані повноваження комісії. Для прикладу, такі документи має [Львівська](#) та [Миколаївська](#) міські ради. Натомість у [Кропивницькому](#) розробили окреме Положення про міську топонімічну комісію при виконавчому комітеті.

Загалом перелік обов'язків і повноважень топонімічної комісії кожна міська рада визначає самостійно. Як правило, функції цього органу зводяться до консультативно-дорадчих, а саме – формування пропозицій, які виносяться на обговорення з містянами, та опрацювання пропозицій мешканців. Остаточне рішення про перейменування топонімів ухвалюють на сесії ради.

ЕТАП 2: збір та опрацювання пропозицій щодо НОВИХ НАЗВ

а) Формування переліку назв, які підлягають обговоренню

Топонімічні комісії під час своїх засідань формують переліки назв, які потрібно змінити, а також пам'ятників, що підлягають демонтажу. Для ухвалення виважених рішень до складу органу мають входити не тільки представники місцевої влади, але й науковці та активісти. **Важливо, щоб громадськість була представлена не менше ніж половиною від складу комісії!** Це дозволить уникнути конфлікту інтересів й ухвалення вигідних для влади назв.

Запропонувати назву можуть не тільки представники топонімічної групи, але й містяни. Секретар Кропивницької міської ради та голова міської топонімічної комісії [Олег Колюка зазначає:](#)

«Ваги пропозиції додає її роз'яснення. Історично обґрунтовувати не потрібно, достатньо пояснити, чому запропонована назва є доцільною».

Для прикладу, улітку 2022 року кияни підтримали петицію про перейменування проспекту Героїв Сталінграда на проспект Володимира Івасюка. І восени того ж року Київська міська рада ухвалила нову назву для урбаноніма⁵.

б) Комунікація з містянами щодо нових назв

Проведення консультацій з громадськістю дозволить обрати найбільш вдалий варіант назви, який відповідатиме запиту мешканців або історичним особливостям місцевості.

Закон України [«Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії»](#) передбачає, що перейменування об'єктів топонімії потрібно проводити з урахуванням пропозицій громадськості, науковців і рекомендацій Українського інституту національної пам'яті (або іншого

⁵ Внутрішньоміський топографічний об'єкт: <https://slovyk.ua/index.php?sword=%D1%83%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B-D%D0%BE%D0%BD%D1%9%D0%BC>

центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері відновлення та збереження національної пам'яті, у разі його створення⁶).

Також відповідно до ч. 5 ст. 3 Закону України «Про присвоєння [...] імен» імена фізичних осіб, ювілейні та святкові дати, назви і дати історичних подій присвоюються юридичним особам та об'єктам права власності (наприклад, будівлям, у яких ці установи, організації розташовані) лише після проведення громадського обговорення та за згодою трудового колективу.

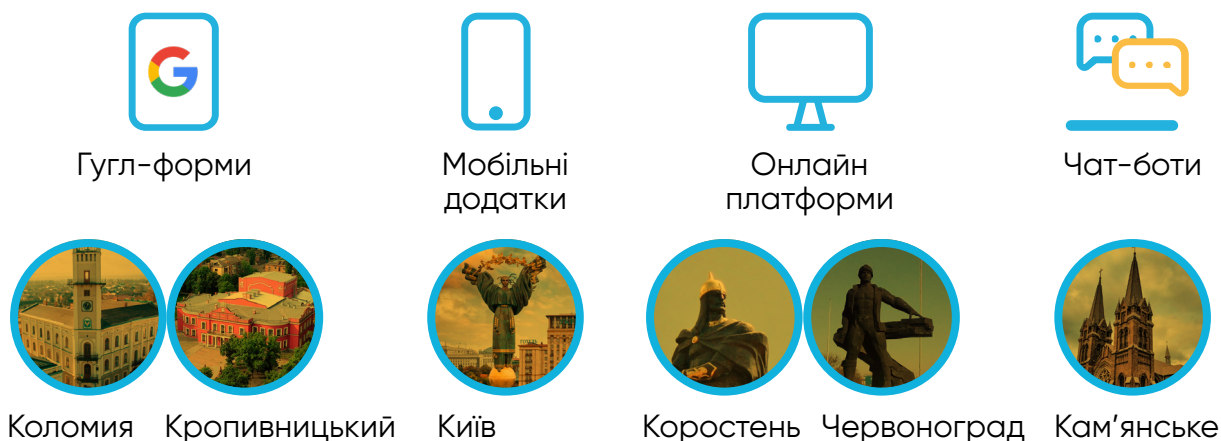
Окрім того, згідно з ч. 6 ст. 5 Закону України «Про географічні назви», імена видатних державних або громадських діячів, представників науки, культури чи інших осіб, діяльність яких не пов'язана з відповідними географічними об'єктами, можуть присвоюватися посмертно, і лише у виняткових випадках **з урахуванням думки більшості населення**, яке проживає на території, де розташовані ці об'єкти.

Загалом консультації з громадськістю можуть відбуватися у **формі**:

- публічного громадського обговорення (конференцій, Інтернет- / відеоконференцій, форумів, громадських слухань, засідань за круглим столом, зборів, зустрічей (нарад) з громадськістю);
- електронних консультацій з громадськістю;
- вивчення громадської думки (опитування, анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів, фокус-групи, телефонні «гарячі лінії», проведення моніторингу коментарів, відгуків, інтерв'ю тощо).

Показово, що консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення, електронних консультацій з громадськістю та вивчення громадської думки з одних і тих самих питань можуть проводитися одночасно.

За результатами [досліджень](#) Програми «Прозорі міста», найчастіше міста для консультування з громадськістю обирали такі інструменти:

У разі виникнення спірних або резонансних ситуацій ми радимо містам провести переголосування або додаткові консультації, як це було в [Кам'янському](#) чи [Чернігові](#). Водночас, якщо серед містян побутує небажання відмовлятися від

⁶ Норма вступає в силу, якщо протягом шести місяців з моменту набуття чинності законом міська рада не ухвалила рішення про перейменування районів у містах, скверів, бульварів, вулиць, провулків, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів чи інших об'єктів топонімії.

назв, пов'язаних з росією чи срср, місцева влада зобов'язана виконати вимоги згаданого вище закону й перейменувати об'єкти. При цьому ОМС може проводити роз'яснювальну роботу для містян, наприклад за допомогою коротких брошур, інструкцій або інших матеріалів, про принципи та особливості перейменування, як це робили в [Сумах](#).

Строк проведення таких консультацій з громадськістю **не може перевищувати 30 календарних днів** (згідно з ч. 9 ст. 8 Закону України [«Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії»](#)).

Окрім того, вони покликані покращити процес перейменування, **а не затягнути його або відтермінувати. Урешті, взаємодія з громадою не має бути «заряди галочки».**

Якщо містяни висловлюються проти окремої назви не тільки під час громадських обговорень, але й ініціюючи додаткові петиції чи в будь-який інший спосіб, важливо дослухатися до мешканців, а не просувати бажані для влади рішення.

в) Формування рекомендацій щодо нових назв

Зібравши та опрацювавши пропозиції та зауваження від громадськості, **топонімічна комісія готує проєкт рішення або рекомендації** про остаточні назви об'єктів топоніміки. Воно має рекомендаційний характер і передається на подальше опрацювання профільним постійним комісіям ради та виконавчим органам міської ради.

Після **опрацювання профільними органами** пропозицій щодо нових назв топонімів на сесію міської ради вноситься проєкт рішення про перейменування топонімів.

ЕТАП 3: ухвалення нових назв і їх комунікація містянам

У разі успішного голосування рекомендуємо міським радам належним чином прокомунікувати нові назви. Так, для зручності пошуку інформацію про нові назви можна розмістити на окремій сторінці офіційного сайту міської ради, як це зробила [Кропивницька міська рада](#). Водночас Сумська міська рада публікує короткі [відео](#) про нові топоніми, а в Києві створили [брошуру](#), у якій зібрали всі нові назви протягом 2014–2022 років.

ЕТАП 4: зміни адресних табличок і дорожніх покажчиків

Після ухвалення нових назв міська рада доручає виконавчому органу з питань ЖКГ і службам з благоустрою виготовити та/або замовити адресні таблички та дорожні покажчики.

! Важливо відзначити, що процес деколонізації топонімів не зобов'язує мешканців змінювати документи, як-от місце реєстрації чи права власності на нерухоме майно (окрім випадків, коли щодо майна будуть здійснені операції з продажу чи дарування).

Розділ III. Роль мешканців у процесі деколонізації

Хоча за процеси перейменування топонімів відповідальна влада, громадяни не обмежені в праві ініціювати зміну назв міських об'єктів. Тож за наявності пропозицій або у випадку незгоди з ухваленими міською радою рішеннями мешканці можуть:

- **подати петиції** з вимогою перейменувати топоніми, скасувати рішення про перейменування топонімів або ініціювати повторний розгляд назв для окремих об'єктів;
- **дати депутатам доручення** внести до порядку денного на розгляд / повторний розгляд питання про перейменування окремих назв;
- **подати місцеву ініціативу** з проханням перейменувати урбаноніми або повторно розглянути «проблемні» назви.

До речі, ще на початку повномасштабного вторгнення програма «Прозорі міста» підготувала зразок петиції (див. також Додаток № 1), з якою можна звернутися до ОМС з проханням перейменувати той чи інший урбанонім.

Важливо, що після припинення дії воєнного стану, який може обмежувати права громадян на мирні зібрання, **мешканці також матимуть можливість впливати на рішення міської ради через громадські слухання та зустрічі зі звітування.**

«З огляду на заборону зібрань, але збереження демократичних принципів і процедур ухвалення рішень у місцевих громадах ефективними залишаються інструменти впливу через медіа, соцмережі, безпосередню комунікацію з місцевими депутатами. Тобто потрібен розголос. Невдале рішення можна завжди змінити за наявності переконливої аргументації та застосування правильної комунікації», – запевняє мовний омбудсмен Тарас Кремінь.

Насамкінець радимо мешканцям брати участь у консультаціях і голосуванні за нові назви. Дослідження Програми показує, що ОМС у більше ніж 60 % випадків залучають містян до напрацювання нових варіантів назв.

Розділ IV. Актуальні статистичні дані

Майже рік Програма «Transparent cities/Прозорі міста» досліджує процес перейменування в українських містах. Оновлення даних засвідчує, що українські міста відмовляються від урбанонімів, пов'язаних з росією або срср. Їх кількість зростає!

За перші шість місяців 2023 року 22 міські ради перейменували **959 топонімів**. Ще у 5 містах (Коломия, Миколаїв, Херсон, Черкаси, Чернівці) тривають консультації з громадськістю щодо нових назв – планують перейменувати щонайменше 205 топонімів. Цікаво, що [Коломийська міська рада](#) збирає пропозиції мешканців щодо назв, які не мають інформативної, історичної та меморіальної цінності. Наприклад, Будівельна, Заводська, Кабельна, Фабрична, Молодіжна, Південна.

У 23 міських радах станом на кінець травня 2023 року поки не зафіксовано процесів деколонізації топонімів. При цьому чотири міста окуповані або в них ведуться бойові дії (Бахмут, Маріуполь, Мелітополь і Рубіжне). Водночас хибно вважати, що в решті міст (19), де поки не зафіксовано перейменувань, ці процеси гальмує місцева влада. Так, 17 міст із 19 мали перейменування протягом минулого року – від декількох до майже двох сотень, і наразі топонімічні комісії можуть напрацьовувати нові варіанти назв. Окрім того, деякі міста вже завершили деколонізацію топонімів, як-от [Мукачівська](#) міська рада.

Деколонізація топонімів у 2023 році

Дослідили 50 українських міст*

*Дані охоплюють період у 6 місяців 2023 року

Натомість усього протягом 2022–2023 років **42 міські ради** з 50 досліджуваних **перейменували 3225 топонімів**

Переїменування топонімів у 2022–2023 роках

Дослідили 50 українських міст**

8

міст не проводили переїменувань у 2022–2023 роках (з них 4 міста перебувають в окупації або в зоні бойових дій, а 2 – розпочали консультації)

42

міські ради переїменували 3225 топонімів

**Дані охоплюють період із 24 лютого 2022 року по 20 червня 2023 року

Наразі найбільше топонімів переїменували в таких містах:

- Київ (316)
- Краматорськ (278)
- Вінниця (277)
- Кременчук (195)
- Суми (188)

Як переїменовують топоніми в містах України

316

Переїменовували*** назви вулиць, площ, бульварів, скверів, парків, проспектів, озер, теплоходів, районів у місті, станцій метро, зупинок громадського транспорту, шкіл.

***Оновлені дані станом на 20 червня 2023 року

Цікаво, що в Краматорську відбулося найбільше [одномоментне](#) перейменування топонімів – змінили назви 277 вулиць та 1 парк. Водночас у Вінниці, яка вже завершила деколонізацію міського простору (вулиць, скверів, площ, зелених зон тощо), у 2023 році змінили назви ще й 45 [зупинок](#) громадського транспорту. Натомість [у Сумах](#) перейменовували 7 шкіл, що мали імена діячів радянської доби.

Програма зафіксувала, що в містах на заході України менше перейменованих топонімів, адже процеси декомунізації та дерусифікації там проходили і до 2022 року, починаючи з проголошення незалежності.

Як ми досліджували

Оновлення даних проводилося в період з 25 по 29 травня та з 19 по 20 червня⁷ 2023 року. За основу аналізу ми взяли дані з відкритих джерел (офіційні сайти міських рад, фейсбук-сторінки, телеграм-канали ОМС, міського голови або його заступників, ЗМІ) про перейменування топонімів у [50](#) найпрозоріших містах України за підсумками Рейтингу 2021 року. Програма аналізувала зміну топонімів у межах міста, без урахування інформації по старостинських округах, які входять до територіальної громади.

Серед досліджуваних 50 міст – 20 обласних центрів, а самі міста репрезентують усі 24 області України. Найбільше представлена в дослідженні Волинська (Луцьк, Володимир, Нововолинськ), Дніпропетровська (Дніпро, Кам'янське, Нікополь, Покров, Кривий Ріг, Павлоград), Донецька (Маріуполь, Бахмут, Покровськ, Краматорськ), Івано-Франківська (Івано-Франківськ, Калуш, Коломия), Львівська (Дрогобич, Львів, Червоноград), Хмельницька (Хмельницький, Дунаївці, Кам'янець-Подільський, Нетішин) області.

⁷ У період між оновленням даних (після 29 травня) та публікацією цього матеріалу, 5 обласних центрів (Чернігів, Суми, Івано-Франківськ, Харків, Миколаїв) та м. Київ дерусифікували топоніми чи запустили процеси деколонізації назв. Для більшої релевантності даних, Програма врахувала ці зміни та відобразила їх в загальній кількості перейменованих топонімів.

Розділ V. Поширені питання та відповіді

1. Чи призведе перейменування урбанонімів⁸ до паперової тяганини (зміни прописки, установчих документів, перереєстрації транспортного засобу або права власності на майно)?⁹

Ні, не призведе. Під час перейменування топонімів документи, що засвідчують право власності на нерухоме майно, залишаються чинними і їх не потрібно змінювати, окрім випадків, коли ви хочете продати чи подарувати майно тощо. Для цього у виконавчому органі місцевої ради можна отримати довідку про перейменування вулиці і використовувати її при вчиненні нотаріальних дій.

Також не передбачена обов'язкова зміна відмітки про реєстрацію місця проживання. Її оновлять під час зміни самого паспорта, прізвища чи фотокартки. У випадку з юридичними особами та ФОП зміну відомостей про місцезнаходження потрібно внести (вимога Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»), однак немає чітких термінів, коли це треба зробити.

2. Чи можна не проводити консультації з громадськістю для ухвалення нових назв?

Ні, не можна. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів», що набере чинності в кінці липня 2023 року, передбачає необхідність враховувати позицію громадськості та науковців. Вимога враховувати пропозиції громадськості, науковців та рекомендації УІНП під час перейменувань прописані і в законі про деколонізацію.

Насамкінець відповідно до положень Закону України «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій» імена людей, ювілейні та святкові дати, назви і дати історичних подій присвоюються юридичним особам та об'єктам права власності лише після проведення громадського обговорення та за згодою трудового колективу.

3. Чи обов'язково мешканцям долучатися до обговорення?

Жодні нормативно-правові акти не можуть змусити містян брати участь у процесах деколонізації топонімів. Однак активна позиція мешканців дозволить обрати оптимальну назву – ту, яка відображає запити та ціннісні переконання мешканців.

4. Навіщо перейменовувати топоніми зараз, коли в країні війна? Невже не буде кращого часу?

Росія використовує топоніми як інструмент у просуванні своїх імперських цілей і з метою маркування території як частини «руського міра».

⁸ Внутрішньоміський топографічний об'єкт: <https://slovnnyk.ua/index.php?sword=%D1%83%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B-D%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%BC>

⁹ Адаптовано за <https://dsk.kyivcity.gov.ua/content/pereymenuvannya-vulyc-dekomunizaciya.html>
<https://old.uinp.gov.ua/page/yak-pereimenuvati-vulitsyu>

Нині наша держава виборює у ворога власну незалежність і територію, і це точно не для того, щоб наші вулиці містили культурний код окупантів.

5. У чому різниця між декомунізацією та дерусифікацією? А що таке деколонізація?

[Декомунізація](#) – це система заходів, покликана заборонити публічне використання та пропаганду символів комуністичної ідеології в символічному та фізичному просторах України. Водночас [дерусифікація](#) передбачає відмову від присвоєння географічним об'єктам, юридичним особам та об'єктам права власності назв, що прославляють, пропагують або містять символіку російської імперської політики, а також рф, її визначні, пам'ятні, історичні та культурні місця, населені пункти, дати, події.

Натомість [деколонізація](#) є збірним визначенням, що стосується як дерусифікації, так і декомунізації і передбачає шлях переосмислення історії, спадку й культурного впливу колоніальних імперій у колишніх поневолених країнах.

6. Які існують інструменти впливу на міську владу, якщо громадськість не задоволена ухваленими радою рішеннями про перейменування топонімів?

У разі незгоди з ухваленими міською радою рішеннями мешканці можуть:

- подати місцеву ініціативу з проханням повторно розглянути «проблемний» топонім;
- дати депутатам доручення внести до порядку денного на повторний розгляд питання про перейменування окремих назв;
- подати петиції з вимогою скасувати рішення про перейменування топонімів або ініціювати повторний розгляд назв для окремих топонімів.

7. Хто має бути ініціатором деколонізації – міська влада чи громадськість?

За законом за процеси деколонізації відповідальна місцева влада, однак ініціативу можуть (і мають) виявляти і містяни. Наприклад, у Мукачеві перейменування відбулося з ініціативи очільника міської ради Андрія Балого. Водночас у Києві та Сумах активні мешканці створювали петиції за деколонізацію окремих назв, які потім розглядали на сесіях ради.

8. Як бути з тими об'єктами топоніміки, які стосуються етнічних росіян, що водночас боролися за права українців, як-от Андрій Сахаров, або були вагомою частиною українського політичного чи науково-культурного життя?

Під час деколонізації ми відмовляємося від звеличення тих осіб, які не пов'язані з Україною, були налаштовані до неї вороже чи насаджували радянську ідеологію. Натомість фізик Андрій Сахаров активно захищав права українських в'язнів концтаборів. Показово: коли у 2022 році в Івано-Франківську хотіли перейменувати названу на його честь вулицю, до міської ради [звернулася низка політв'язнів](#), зокрема Мустафа Джемільєв і Юрій Шухевич, з проханням відмовитися від цієї ініціативи.

Водночас Дмитро Донцов, що [походив з російськомовної родини](#) купця родом з Воронежа і чий брати ідентифікували себе як росіяни та прихильники російської ідеї, став ідеологом українського інтегрального націоналізму.

9. Чи можна не перейменувати вулицю, село або місто?

Ні, не можна. Закони [про декомунізацію](#) та [про заборону пропаганди російської імперської політики](#) зобов'язують перейменувати топоніми, якщо вони підпадають під дію закону. УІНП зазначає, що не може бути предметом обговорення «перейменувати чи не перейменувати» назву, що пов'язана з пропагандою тоталітарного чи російського імперського режиму. Предметом громадського обговорення може бути тільки питання вибору нової назви.

Важливо! Закони про декомунізацію та про заборону пропаганди російської імперської політики не встановлюють прямої відповідальності ОМС або їхніх посадових осіб за невиконання вимог щодо перейменування топонімів. У разі, якщо місцева рада ухиляється від проведення перейменувань, мешканці мають право звернутися з позовом до адміністративного суду щодо визнання такої бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язати в установленому порядку розглянути питання про перейменування об'єктів топоніміки, назви яких містять символіку комуністичного тоталітарного режиму або пов'язані з рф чи російською імперією.

10. У який термін має відбутися перейменування топонімів? Що буде, якщо не дотриматися цих термінів?

Відповідно до ч. 6 ст. 8 Закону України [«Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії»](#) ОМС **в шестимісячний термін** з дня набрання чинності цим законом повинні перейменувати райони в містах, сквери, бульвари, вулиці, провулки, узвози, проїзди, проспекти, площі, майдани, набережні, мости, інші об'єкти топонімії населених пунктів, а також інші географічні об'єкти, назви яких містять символіку російської імперської політики. Водночас якщо протягом пів року місцева рада не ухвалила рішення про дерусифікацію топонімів, сільський, селищний, міський **голова зобов'язаний ухвалити таке розпорядження в тримісячний строк.**

Натомість якщо ані міська рада, ані мер, ані військова (військово-цивільна) адміністрація населеного пункту не ухвалили рішення / розпорядження про процеси перейменування районів у містах та інших об'єктів топонімії, цей процес запускається розпорядженням голови відповідної обласної державної адміністрації (особи, яка відповідно до законодавства здійснює його повноваження). Якщо ж не перейменовано географічні об'єкти, то таке рішення прийматиме Кабінет Міністрів України. Радимо містам уникати такого кроку, адже результатом деколонізації є формування простору, що відображає символи, соціальні та історичні зв'язки, важливі саме для місцевих мешканців. Якщо замість містян рішення ухвалюватиме орган виконавчої влади, існує ризик не отримати ціннісно наповнене міське середовище.

Додаток № 1. Зразок петиції про дерусифікацію топонімів

Від кого: _____

(прізвище, ім'я, по батькові автора електронної петиції, адреса електронної пошти)

Перейменування вулиці _____ на вулицю _____

З 24 лютого 2022 року росія веде повномасштабну війну в Україні. Раніше, у 2014 році, рф окупувала частину нашої держави, розпочавши військову агресію в Донецькій та Луганській областях та анексувавши Крим. Це страшні часи для нашої землі.

Та є ще гібридна інформаційно-культурна війна проти самостійного існування української нації та культури, яку росія здавна веде проти нашої держави.

Століттями імперія асимілювала українців, викоринювала культурні, історичні, мовні та етнічні прояви самобутності. Найменування географічних об'єктів – один з інструментів росії та срср у досягненні своїх імперських цілей і створенні спільного культурного простору.

Ми вже маємо певні успіхи в декомунізації, тож саме час звернутися й до дерусифікації.

Стаття 41 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» присвячена застосуванню державної мови в географічних назвах і назвах об'єктів топоніміки. Так, у частині першій цієї статті вказується, що географічні назви, а також назви скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів та інших об'єктів топоніміки населених пунктів виконуються державною мовою.

Частиною другою статті 4 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» передбачено заборону присвоєння географічним об'єктам, юридичним особам та об'єктам права власності назв, що глорифікують, увічнюють, пропагують або містять символіку російської імперської політики, а також держави-терориста (держави-агресора) або її визначні, пам'ятні, історичні та культурні місця, населені пункти, дати, події.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про географічні назви» заборонено присвоювати географічним об'єктам назви, які є іменами осіб, які:

- обіймали керівні посади в органах влади і управління, політичних організаціях, партіях, збройних формуваннях рф і колишніх державних утворень (російської імперії, рсфрр, срср московського царства, російської республіки, російської держави, ррфср) і брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики;

- публічно, у тому числі в медіа, літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації або українофобії;
- були працівниками радянських органів державної безпеки всіх рівнів.

Окрім того, цією ж нормою заборонено присвоювати географічним об'єктам назви, які містять символіку російської імперської політики відповідно до Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії».

Згідно з частиною шостою статті 8 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» органи місцевого самоврядування зобов'язані в шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом у встановленому законодавством порядку перейменувати райони в містах, сквери, бульвари, вулиці, провулки, узвози, проїзди, проспекти, площі, майдани, набережні, мости, інші об'єкти топонімії населених пунктів, назви яких містять символіку російської імперської політики.

Керуючись статтею 144 Конституції України, статтею 5 Закону України «Про звернення громадян», статтями 25, 26, 37 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статтею 5 Закону України «Про географічні назви», статтями 4, 8 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» та з метою повернення історичної назви / вшанування видатної постаті / значущої події / присвоєння нової назви

просимо у встановленому законодавством порядку розглянути питання про перейменування вулиці (або зазначити інший об'єкт топонімії населеного пункту)

на вулицю (або зазначити інший об'єкт топонімії населеного пункту)

Дата _____

Будь ласка, оберіть 1 із 4 варіантів, який відповідає вашій пропозиції перейменування.

Звертаємо увагу, що Закон набуває чинності з 27 липня 2023 року.
У разі, якщо ви використовуєте шаблон петиції до зазначеної дати, просимо вас не застосовувати положення цього закону при обґрунтуванні вашої петиції.

Додаток № 2. Перелік іменних назв, які можна використати під час перейменування топонімів

З метою пришвидшення та полегшення перейменування топонімів, пов'язаних з радянською та імперською ідеологічними спадщинами, Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремінь у співпраці з Інститутом літератури імені Тараса Шевченка, Інститутом мовознавства імені Олександра Потебні, Інститутом української мови, за участі Національної академії педагогічних наук України склав **список¹⁰ видатних українців**, які зробили визначний внесок у розвиток та утвердження української мови як державної та відстоювали національні інтереси України.

[До переліку входять:](#)

- українські поети та письменники;
- мовознавці, філологи та перекладачі;
- філософи;
- літературознавці;
- кінорежисери;
- всесвітньо відомі науковці;
- громадські та політичні діячі, правозахисники тощо.

Ідеться, зокрема, про Івана Дзюбу, Бориса Антоненка-Давидовича, Олеся Гончара, Михайлину Коцюбинську, Агатангела Кримського, Миколу Міхновського, Валер'яна Підмогильного, Євгена Плужника, Омеляна Пріцака, Василя Симоненка, Василя Стуса, Леся Танюка та багато-багато інших.

Повний список можна переглянути за цим QR-кодом

Водночас для напрацювання варіантів топонімів, які будуть більше відповідати історичним подіям чи визначним постатям конкретного населеного пункту, радимо звернутися до профільних установ та органів влади, зокрема таких:

[Український інститут національної пам'яті;](#)

[Експертна рада МКІП з питань декомунізації та дерусифікації;](#)

управління чи департамент культури відповідних ОДА.

¹⁰ Список не враховує тих, чий імена вже є в географічних назвах чи об'єктах топоніміки